

Üçüncü sene

Onbirinci sayı

DARÜLFÜNUN

İlahiyat Fakültesi Mecmuası

Tarihî, İctimai, Dinî, Felsefî

Nisan 1929

İSTANBUL

Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi

1929

Samî dinlerde kurbanın mahiyet ve faaliyeti [I]

MUKADDES VERGİ, ÖŞÜRLER

III

Hububat (minha) takdimesile hayvanî kurban (zebah) arasında Lâvilolar şeriatının vazettiği ayrılıkların, yani: kurbanî bir yemekle ulûhiyetle müşarekette bulunmak farkının bidayette, yalnız hayvanî kurbanlara munhasır, hububat takdimesinin ise sadece abidin ulûhiyete hasılatı arziyeden tediye ettiği bir vergiden ibaret bulunduğu pirenşipine istinat ettiğini hassatan geçen tetkikimizde [2] kâfi derecede izah ve tenvir etmiş bulunuyoruz. Filhakika Baal, yahut bilhassa arz sahibi olmak haysiyetiyle millî bir ulûhiyet telekisi, ancak ziraat ve zirâî teşriatin terekkisile müvazî olarak inkişaf etmiştir. İnsan mesaisine arzı iftîkar etmeksizin tabîî surette münbit mahsuldar olan yerler ile, doğrudan doğruya Allaha ait ve ilâhî kudretle akan ve zihayat telekki edilen ırmaklar, nehirler... [3] vasıtasile sulanan mahallerde arz Allahı olan (Baal) in mülkü adolunmuş ve mukaddes bir vergiye matrahı ittihaz edilmiştir. [4]

Bütün bu husustaki efkâr ise, ziraat ve ziraati tanzim eden kavaninin ancak şayanı ehemmiyet bir terakkiye mazhar olduğu bir cemiyet hal ve şeraitine tekabül ettiği binanaleyh Bedevî Samîlere tamamen yabancı bulunduğu aşikârdır: yine aynı mutalâatımıza müsteniden, ulûhiyetle yemek vasıtasile müşareket

[1] Başî İlâhiyat fakültesi mecmuasının 1928 Mart sekizinci sayısında intişar etmiştir.

[2] İlâhiyat fakültesi mecmuası: Sayı 9 Ağustus 1928

[3] Sular, ırmaklar... hakkında w: R. Smith, the religion of the semites, V, 165 - 185

[4] İslâm şeriatın de bu hususda mükemmel tafsîlât için bakınız: İmam Yusuf Kitabülharaç: "nehirler, yağmur... ile iska olunan her yer öşre tabidir. İnsan mesaisile yani kova ve saire ile sulanan yerlerden ise nısıf öşür alınır." Türkçe yazma tercümesi, Umumi kütüphane, N. 1912

tevlidi fikrinin vergi manasındaki kurbandan daha kadim, vergi vukufunun ise ziraî hayatın inkişafı neticesinde ulûhiyetin arz sahibi(Baal) sıfatile talakki edilmesinden neşet ettiğini dermeyan ve ilâve edebiliriz. Bedevî Araplarda kurbanî vergi fikri hiç mevcut değilse her halde çok zayıftır: ileride bahsedeceğimiz, kefarete kurbanlarının bazı münferit eşkali ile, bilhassa İnsanî kurban ve süt dökme gibi basit kurbanlar istisna edildiği takdirde bilcümle kurbanlar ihtiyarî, kurbanın maksadı ise ulûhiyetle müşareket için bir vasıta olmaktan ibarettir.[1] Hasstan bu çok mühim nokta üzerinde tavakkuf etmeği zaruri talâkki ederiz:

Zürra samîlerde, mukaddes vergi, ziraî mahsulattan eda edilen ilk mahsulât takdimesi ve öşürler münasebetile tahaddüs ediyor. İhtiyari takdimelerden olan hayvanî kurbanlar ise muahheran, uluhiyete tevdi edilen hürmet takdimeleri sınıfına dahil olmuşlardır. Fakat muayyen sebepler ve ahvalden dolayı muayen kurbanlar istiyen mensikî kaidelere binaen bunların da bir nevi vergi talakki edildiği vaki olduğu halde, sadece Allaha tediye edilen hububat takdimeleriyle Allahın abitleri ile birlikte ziyafeti için ihzar edilmiş olan hayvanî kurban arasında hatta muahhar menasikte bile sarîh bir fark gözetilmiştir ki bunu evelki tetkiklerimizde bütün tafsilâtile arzettiğimiz. Fakat bu son halde, tamamen ulûhiyete tevdi edilmiş olan kurbandan Allahın abide bir hisse iade ettiği yahut bilakis, abitlerin takdimettikleri kurbanlara ulûhiyetin sadece başlıca misafir olmak üzere iştirak etmiş oldukları tarzındaki izahatın burada aslı ve menşei fikir olduğunu farzıtmek imkânsızdır. Zira kadim efkâra göre, bu surette abidin ulûhiyete bir vergi tediye etmiş olduğu görülemediği gibi hatta bir takdime fikrinin mevcut olduğu da müşahade edilemez. Misafirlik kadim milletler tarafından takdime sınıfına dahil bir madde adedilmemiştir. Misafirler, kendileri için hazırlanan ziyafeti tabîi gördükleri

[1] Faraza Araplar sürûleri feyiz ve bereketli olduğu takdirde öşür vermeği nezir ettikleri halde daima bu nezirlerini ifa etmedikleri gibi bunu eda ettirecek bir otorite de yoktuk. Bu hususta:

Scol. on Harîth, Moall.1,69 edit. Arnold

gibi bu ziyafete iştirak etmiş olduklarından dolayı kendilerine dinî manada bir takdimde bulunulduğunu hissetmezler. Bunun gibi bazı Arap sanamları önüne dökülen sütün tam manasile bir takdime — kıymettar bir şeyin terkedilmesi manasında — tesmiye edilebileceği şüphelidir[1]. Bedevî araplarda bugün dahi süt satmak ayıp telakki edilir[2] ve bir içimlik süt hiç kimseden derig edilmez. Binaenaleyh süt ve etin satılmadığı bir cemiyette [3] kurbanî yemeğe, ulûhiyete tediye edilmekte olan bir verginin isbatı olarak bakamayız.

İlk mahsulât ve öşürler gibi ziraî vergiler, ulûhiyetin arz sahibi olarak telakki edilmesinden dolayı hasılatı arziyeye mevzu bir vergi olduğunu, binaenaleyh tamamen Bedevîler arasında bu şekilde bir vergi aranılmıyacağını biraz evel arzetmiştik. Halbuki doğrudan doğruya arzın rakebesine malik olduğu görülmiyen hükümdarlarada tebalar tarafından böyl vergiler tediye edilebildiğini Jsrailde hür arz sahiplerinin tediye ettikleri hükümdarı aşar misalinde gördüğümüze nazaran tamamen Bedevî bir cemaate de, abitlerin hükümdarı ve ya reisi sıfatiyle Allaha mukaddes bir vergi tediyesinin mümkün olduğu kabul edilmek lâzımgelirsede, mahaza bu imkân tetkik edilirken her halde Bedevî Arap cemiyetlerinin bugünkü şeraiti nazarı dikkatten dur tutulmamak icap eder.

Arap kabilerinde vergi yoktur. Şeyhler kabile efradından vergi almadıktan maada bilakis kabilenin umumî menfaati namına Şeyhin servetini sahavetkârane ibzal etmesine intizar edilir. « Burchardt » ın müşahedelerine nazaran [4] asrî bir Şeyh ve ya Emir in en esaslı vazifeleri, fıkraperver olmak, aldığı takdimeleri dostları arasında taksim etmek... gibi şeylerden ibarettir. Şeyh bu mesarifi ekseriyetle Suriye köylerinden

[1] Bu hususta bakınız: İlâhiyat fakültesi mecmuası, sayı: 8, 43, keza sayı 9; makalemize

[2] Prof. Doughty, Arabia Deserta, 1, 215, 11, 443

[3] Umumî harpte çölde ifayı vazife etmiş olan zabıt bir arkadaşımın anlatıklarına nazaran, koyun kesilmekte olan bir yer civarından tesadüfen geçerken, adeta cebren durdurulmuş ve kendisine kesilen hayvandançı et ikram edilmiştir.

[4] Burckhardt, Bedouins and Wahhabits, 1, 118

aldığı haraçlar, hacılara istikra edilen develerin kazancılarından gazveler, çapulculuktur, başlar... dan mütevellit varidat ile tesviye eder. Yağmanın sadece muntazam bir şeklinden başka birşey olmıyan bu başlar ise; kadim zamanlarda doğrudan doğruya ecanip ve düşmanların soyulmasından elde edilen kazançlara tekabül eder. Mahaza Arabistanda Şeyh ganaimin dörtte birini kendisine tahsis ettiği gibi [1] ganaimin taksiminden evel faraza güzel bir kadın yahut kılınç... gibi güzide ganimetleri kendisi için intihap etmiyede (Safiye) hakkı vardı [2] İbranîlerde de reisın Arapların bu Safiyyesine tekabül eden müntahap bir hisse ile beraber [3] ayrıca ganaimden dahi bir hissesi vardı. [4] Yukarıda arzettiğimiz tarzda tasadduk. hayrata sarfedilen kadim Şeyhlerin bu dörtte bir hissesi, İslâm Teokrasisinde peygamberi vasıtasıyla Allaha tediye edilen beşte bir hisseye tahvil edildiği gibi [5] Lâvilolar şeriatindedeki Harimuleharama ganimetten muayyen bir hisse tahsis edilmiştir. [6] Mahaza gerek Arabistan ve gerekse İsrailde bu muayyen mukaddes vergiler muahhar Muesseselerdir. Fakat hatta kadim

[1] Hemdanî, 458, son mısra, keza Vakidi, «Sire» cahiliyet zamanında dörtte bir hisse alınırken, Aptullah bin cahs, Nahleden avdet ettikten sonra ganaimden beşte bir hisse alarak sair ganaimi muhariplere taksim etmiştir. İslâmda ilk alınan beşte bir hisse budur.» Kremer tab'ı, 10, keza P.W. Nassau Lees tab'ı 9-11,

[2] Hemdanî, 458, son mısra, ganaimin taksiminden evel takdim edilen kurbanı (Nakia) ileride ayrıca tetkik edeceğiz.

[3] «Ganimeti bulup adam başına birer ikişer kız, Sisera için rengârenk elbiseden rengârenk elbiseden ganimet, işleme rengârenk ganimet, boyun için iki yanı işleme rengârenk ganimet. taksim etmediler mi?» (Hakimler, V, 30), keza: «o zaman Ced'un onlara sizden birşey talep ederim: yani her biriniz aldığı ganimetten halkaları bana versin dedi. zira onlar İsmailîler olmakla altın halkaları vardı» (Hakimler. VIII, 24)

[4] Ve Davut koyunla sığırların kâffesini aldı ve onları kendi sürülerinin önüne sürdü. Davudun yağması budur derlerdi» (birinci Müluk, XXX 20)

[5] «Biliniz ki ganaim ele geçirdiğiniz vakit beşte biri Allaha, Resulüne ve onun akrabasına, yetimlere, fakirlere ve seyyahlara aittir...» Kuran, Enfal suresi, 42, Cemil Saif Bey tercümesi.

[6] «Ve cenge gitmiş askerlere düşen kısımdan gerek adam, gerek sığır ve gerek koyun olsun Rabbin hissesi olmak üzere beşyüzde bir can alsın, onlara düşen nisfтан onu alıp Rabbe takdime olmak üzere kâhin Elâzara veresin. Beni israille düşen nisfтан gerek adam gerek sığır ve gerek merkep ve gerek koyun olsun hayvanatın kâffesinden birer re's alıp onları Rabbin muhafazasına memur olan Lâvilolara veresin» (Adat, XXXI 28 — 30)

zamanlarda bile ekseriya silâhlardan ibaret olan Arapların nezri takdimelerinin başlıca menbainı bu harp ganaimi teşkil etmekte idi [1]. İbranîlerde ise reisin ganaimden hissesi umumiyetle ulûhiyete tahsis edilmiştir [2]. Kezalik Moab, Meshasının ganaimden kendisine isabet eden hisseyi chemosha takdim ettiğini biliyoruz. Yunanîlerde ise mukaddes öşür harp ganaiminden istifa edilen yüzdelere tahsil edilir. Mahaza harp ganimetinden alınan bir hissenin reis ve yahut Allaha tevdiî tam manasiyle vergî sınıfına dahil olmadığı aşikârdır. Yukarıda da mevzuu bahs ettiğimiz gibi Arap piresipine nazaran bir reis kendi kabilesi efradına vergi tarh edemiyeceği için kabilevî ulûhiyetler yalnız kendi kabilesi azası tarafından tevkir edildiği müddetce mukaddes vergiler sisteminin inkişafı için kiç bir sebep ve mahal yoktur. Bedevî Araplarda vergi haraç suretile ve ya himaye (cizye) mukabilinde diğer bir kabileye ve ya Şeyhine vaki bir tediye den başka bir şey değildir [3]. Bu suretle tak-

[1] "Welhausen salîfüzzıkreser, 110, mukayese ediniz: "Kâhin dahi ila vadisinde vurdunun Filistli Culyatın kılınca işte bir bezle sarılmış olarak Efodin arkasındadır Eğer onu alırsan al, zira burada ondan gayrı yoktur dedikte, Davut onu bana ver, o emsalsizdir dedi " (birinci mülukXXI, 9)

[2] "Ve ol talep eylediği altın halkaların vezni mahçeler ve küpeler ve medyan melikleri üzerinde olan erguvani elbiseden mada ve develerinin boynun daki kalladelerden mada bin yediyüz muskal altın idi. Ve Ced'un ondan bir Efod yapıp onu Af- rayaya yani kendi şehrine koydu... " (Hakimler, VIII, 26 — 27), "Hedet Azer ile muharebe edip onu bozduğu için Davudun hal ve hatırını sual eyliyenı tebrik etmek üzere oğlu Yuramı gönderdi. Çünkü Hadet Azerin toi ile muharebeleri vukubulmuştu. Yuramın elinde gümüş, altın, pırınç kaplar vardı. Melik Davut bunları itaate getirdiği hep taifelerin Suriyeli ve Muabî ve Amonî ve Filistî, Amalikîlerden ve Soba melikî Hede Azer ibni Resuptan alıp takdis eylediği gümüş ve altın ile beraber Rabbe takdis eyledi" (Müluk, VIII, 10 — 12. "Ey Sahyun kızı kalk ve harman döy. Zira boynuzunu demir ve tırnaklarını bakır edeceğim. Sen dahi çok kavimler ezeceksin, ve onların kârını Yehovaya ve mallarını bütün zeminin Rabbine vakfedeceğim,,(Miha;IV,13)

[3] Bu fikrin İslâm teokrasisinde de devam etmiş olduğunu anlıyoruz: «Umumi mutalâa Müslümanların şehir dahilinde kalmaları ve imdat beklemeleri merkezinde idi. Fakat Ebu Übeyde vakit bulunmadığını söyledi. Buna karşı Şama rücate karar verildi. Ebu Übeyde, ordunun haznedarı olan Habip bin Müslimeyi davet ve Hristiyanlardan cizye olarak alınan parayı iade etmesini emretti. Çünkü dedi, biz bu vergiyi onları düşmanlarına karşı himaye için almıştık. Madamki onları himaye edemiyeceğiz, paralarını kendilerine iade etmeli.. Bunun üzerine toplanılan yüzbinlerce altın ahaliye dağıtılmıştı. Ebu Übeyde bu muameleyi yalnız humus ahalisine değil, işgâalatında bulunan her yerde tatbik etmiş, me'murlarına aynı emirleri göndermiş ve infaz ettirmişti «Ömer Rıza bey Hazreti Ömer ikinci tab'ı 152-153).

dime eler ve vergiler kabul eden bir hükümdar kendi kabilesi azası olmadıklarından dolayı bizzat kendi masrafile muavenet ve himayeye mecbur olmadığı tebaalar üzerinde hükümrân olan bir hükümdar demektir. En kadim vergi fikrinin İbranî-lerde de bu piresipe istinat ettiği muhakkaktır : Süleymanın « Judah » kabilesini kendi dairei hukumeti haricinde bırakma-ının sebebi malî makasıda matuf olduğu görülmektedir [1]. Fütuhâtı neticesinde birçok ganaim ve mebalîğ elde etmiş olan Davudun İsrailî tebaalarından vergi tahsil ettirmediği çok muhtemeldir. Kezalik Savulun kendi kabilesi efradını zengin-leştiirdiğini anlıyoruz [2]. Birinci müluk VIII [3] Bapta tasvir edilen vergi sistemi hiç değilse Süleymana kadar meri olmadığını ve bu verginin tafsilât ve teferrüatı müterakki İbranî hüküm-darlığının sair hususatta olduğu gibi malî mesailde de mücavir-leri Fenikeliler ve ihtimalki mısırîleri taklit etmiş olduklarını göstermektedir.

Aarabistanda Şeyhler ve Emirlerin ecanipten aldığı vergiler, kısmen tüccarlardan istifa edilen vergiler idi [4]. Bu vergilerde

[1] «Yehuda ile İsrail kesretçe deniz sahilinde bulunan kavım gibi oldu ve yiyip içerek safa ederlerdi», « ve Süleymanın hep gunlerinde Yehuda ile İsrail Dan dan bir şebe kadar her bir adam kendi asması ve kendi incir ağacı altında emniyet üzere oturur idî » (3 Müluk, 11, 7)

[2] «ve Savul yanında duran bendelerine şimdi ey Bünyaminler dinleyiniz. Yasnın oğlucümnenize tarlalar ve bağlarını verecek ve cümnenizi binbaşı ve yüzbaşılarını edecektir. (1 Müluk. 11, 7)

[3] «Üzerinize hükümet edecek Melikin usulü bu olacaktır: Yani oğullarınızı alıp kendisi için arabaları üzerine ve atları üzerine koyacaktır. Onlar dahi arabaları önünce koşacaktır. Ve onları kendisine binbaşı ellibaşı nasp edecek onlar dahi tarlalarını sürüb biçinini biçecekler ve harp aletlerini dahi yapacaklar ve kızlarınızı alıp itirci aşçı ve ekmekci tayin edecek ve tarla ve bağ ve zeytinliklerinizin iyisini zaptederek kullarına verecektir. ve ekinlerinizin ve bağlarınızın öşürlerini alıp kendi hademesi ile kullarına verecektir. O köleler ile cariyelerinizi ve en alâ yeğitlerinizi ve merkeplerinizi alıp kendi işinde kullanacaktır. Şürülerinizin ösrünü alacak siz dahi köleler olacaksınız» (1 Müluk. VIII, 11-17)

[4] Pline günlük hakkında bnnu sarhaten kaydetmektedir : «toplanan günlük deve sırtında bu maksatla açılmış yalnız bir kapidan Sabota ya getirilir. Bu yoldan ayrılmak kanunen idam ile tecziye edilen bir cürümdür. Orada rühban «sabis» tesmiye ettikleri Allahlarının şerefine tartı ile değil ölçü ile öşür alırlar. Bundan evel satılmasına müsaade edilmez. Masrafı umumiye bu öşür ile tesviye edilir. Zira birkaç günlük seyahatleri esnasında Allah seyyahlara semahatkârane masraf ediyor . (Pline. histoire naturelle, livre, XI), XXXII traduct, Litre.

ulûhiyetin bir hissesi mevcuttu. Esasen bütün Samî ülkelerde din ve ticaret yektigeriyle çok yakından münasebettardır. En büyük ve en zengin Mabetlerin, mühim ticaret merkezlerinde inşa edilmiş olduğunu görüyoruz.

Tâbi bir kabilenin ecnebi bir pireNSE dediye ettiği diğEr nevi verginin güzel bir misalini Eganı kaydediyor [1]. KezalıK Moabiler, Omri hanedanına mensup hükümdarlara vergilerini koyunlar ile dediye etmekte idiler [2].

Kaydettiğimiz bütün bu vakıalar ise yeneck şeylerin kurbanı takdimederi, bizzat kabile azası tarafından değil, fakat bu kabile Allahlarının mahmileri tarafından takdim edilidiği takdirde bir vergi mahiyetini ihraz edebileceğini sarahaten gösterir. Binaenaleyh kadim Bedevî Samîlerdeki kurbanlara umumiyetle vergiler ve hürmet takdimeleri nazarile bakmak, Samî dinin enmuzeci şeklini mahmilikten ibarate farzetmektir ki : bu da müdafaası gayrı mümkün bir iddiadan başka birşey değildir.

Arapların muâşşeri müessesleri hakkında bütün bildiklerimiz ile elyevm Arabistanda kabile şeyhleri ile âzası arasında müşahede ettiğimiz münasebat, kurbanın menşei manası, yani kurbanın Allaha dediye edilen bir vergi olmayıp, sadece abitlerin ulûhiyetlerle müşarekette bulunmalarını temin eden bir vasıta olduğu hususundaki mütalâatımızı teyit eder. Filhakıka Hazreti Muhammet zamanında ailevî ulûhiyetlere ibadetin başlıca şekli girip çıkarken sanemlerini el ile meshetmekten ibaretti [3]. Esasen ahvali adiyede büyük bir kabile şeyhinin, en aciz âzasından memul edebileceği her şeyde bu hürmetkâr selâmdan başkası değildir. Vakıa İbranîlerde olduğu gibi, Arapların da

«... O zamanlar Mekkenin limanı mesabesinde olan Şuaybe mevkiine bir Rum gemis:ninin gelerek parçalandığını öğrenen Kureyiş geminin hamulesi olan keresteleri satın aldıkları gibi Rumların mekkede mallerini öşürsüz satmalarına müsaade etmişlerdir. Halbuki Kureyiş evlce Mekkeye dahil olan Rum tüccarların emvalinden öşür alıyorlardı, «Ezreki kitabı Ahbarı Mekke, 107 edit. Vüstenfeld. Kaza ibni Hişam «Sire», 72, Vüstenfeld.

[1] «Ükkaz» panayırına ekseriyetle gelen «Hevazin» kabilesinden, yoğurt, tereyağı, küçük hayvanlar tahsil için şahsen «Zuheir bini Cudeyme» oturmuştu.» Bakınız kitabül Egnai,X. 12

[2] «Ve Moab Meliki Mişa sürü sahibi olmakla İsrail Melikine yüzbin re's kuzu ve yapağıları ile yüzbin re's koç verirdi» (4 Müluk, III, 4).

[3] Vellehausen, Muhammed in Medina, 350

Hac ziyafetine birer takdime götürdükleri görülüyor ise de bu takdimeler yalnız yabancı allahların ibadetine munhasırdır. Vergi vermek fikrinde, bizzarur muayyen bir nispette olmasada, her halde hiç değilse bir şey tediye etmek mecburiyeti mündemiç olduğuna ve şimdiye kadar söylediklerimiz ile ileride başka bir noktai nazardan bahsedeceğ olduklarımıza nazaran : kadim arapların takdim ettikleri kurbanlarde böyle bir mülkün terk ve ferağ edildiği görülmediği gibi hatta ekser kurbanlarda hiç değilse bir şey tediye edilmek mecburiyeti dahi görülüyor. Faraza mukaddes Recep ayında ulûhiyet huzuruna gidenlerin bile kurban takdim edip etmemeleri tamamen ihtiyara terkedilmiş olduğunu anlıyoruz : maahaza dinî hususatta ferdî iradennin bu mutlak hürriyeti, hemen İslâmiyete takaddüm eden nesillerde de görüldüğü veçhile, kısmen dinin inhitatından neşet etmiş olması çok muhtemeldir. Peygamberin zamanında, kan intikamı harpleri müddetince ihtiyarî bir nezirle taahüt edilebilen züht ve riyazetleri bir zamanlar kadim dinin şiddetle emretmiş olduğu muhakkak olduğu gibi [1]. Faraza on dişi yavru doğurmuş olan bir deveyi çalıştırmak memnuiyeti gibi, bir kimşenin malini istediği gibi tasarruftan meneden bazı memnuiyetlerin, bilâhara bunların tamamen ulûhiyete temlik edilmelerini intaç etmemiş isede her halde bir tabu mevzuu olarak hatta muahhar zamanlarda bile tamamen arzu ve ihtiyara bırakılmış değildir.

Mahaza Araplarda ulûhiyete tediye edilen muayyen bir vergi mahiyetini arzeden yegâne kurban, fikrimizce ilk doğanların kurbanı - Fera - dır. Evvelce de bahs ve hassatan celbi dik'kat etmiş olduğumuz veçhile [2] Fera hakkında bize kadar vasıl olan malûmat tamamilen müphem ve gayri kat'idir. bu kelimenin, her ne kadar, diğer mutat kurbanları da irae etmekte olduğu görülüyor isede, hassatan ilk doğan yavru ve kuzu

[1] İleride ayrıca mevzuu bahs edeceğiz.

[2] Bakınız: İlahiyat fakültesi mecmuâsının dokuzuncu sayısında intişar eden makalemize: 37-38

manasını ifadeetmekte olduğu hadisle teyit edildiği gibi [1] Meydanî de bunu emsal ile tevzih etmektedir [2]. Kezalik bu kurban hayvanın eti henüz tutkal halinde vederisine yapışık bulunduğu bir zamanda takdim edildiğine nazıran [3] Arapların bu kurbanı, kadim İbranî şeriatine tevfiikan [4] doğumdan sekiz gün sonra takdim edilmesi icap eden sığır, öküz ve koyunlardan ilk doğanların kurban edilmesi kanununa takrip ve ilhak edilebilir. Mahaza yukarıda da arzzedigimiz veçhile Fera kelimesini tarif hususunda garip bir müphemiyei ve iki cihetlilik vardır : zira ilk doğmak anadan ilk doğan olabileceği gibi, senede ilk doganda olabilir. Meydanî bunu ikinci manada alarak Fera kelimesini''Mürbi''nin bir müteradifi telakkı etmekte ve rebi mevsiminde yani mebzul çayırların yetiştiği zamanda doğan ilk ve kuvvetli yavru manasında anlamaktır(5). Fakat sarahaten ilk doğan yavru manasını ifade ve böylece İbranilerde ilk doğanların kurbanına [6] ilhak edilmesi icap eden bu kelime, Meydanînin izahını gayri mümkün kılan sair manaları da camidir. Muahhar zamanlarda, bu husustaki kanun gevşemiş ve yahut tadile duçar olmuş olduğunu farzetsek bile Araplar ve İbranîlerin henüz birlikte yaşadıkları çok kadim zamanlarda ehlî hayvanattan ilk doğanların kurban edilmesi hususunda kadim Samî bir taammül mevcut olduğundan eminiz. İşte zürra milletler için bilâhara bahsedeceğimiz ve tamamen bir vergi mahiyetini arzeden ilk mahsûmat takdimesinin mevkii ne ise Bedevilerde de bu kurbanın mevkii bize aynı olduğu görünmektedir.

Bu çok mühim madde üzerinde böylece kâfi derecede tevekkuf etmiş olduğumuz kanaat ile, şimdi İbranilerde kurbanî verginin

[1] Buharî, Mısır tab'ı, ikinci cilt, kitabül Akika,85, keza, kamus.

[2] Meydanî, 11,16 matbaaai Hayriye tab'ı

[3] Lane, Lexicon, «fera» kelimesi

[4] «Sığırların ve koyunun için bu veçhile yapasın, yedi gün anası ile beraber olup sekizinci günde anı bana veresın» (Huruç, XXII, 30)

[5] Mukayese ediniz : « ve Habil kendisi dahi sürüsünün ilk doğanları ile semizlerinden götürdü ve Rab Habil ile takdimesine nazar eyledi» (tekvim, IV, 4)

[6] « Her ilk doğan benimdir. Sığır ve koyun olarak sürünün ilk doğan erkeklerinin kaffesi benimdir» (Huruç, XXXIV, 19)

tetkikine avdet edebiliriz. Kurbanı vergi, ekser kadim milletlerde arzun hasılâtı, bazen dahi diğer varidat membalarından allahlara te'diye edilmiş olan mukaddes öşür müessesinde sarahten görülmektedir [1]. Eşasen kadim zamanlarda öşür ile vergi bilfiil aynı şeyleri irae etmektedir: faraza milattan evvel sekizinci asırda İsrailde, öşür tabiri dini vergiler manasında kullanılmıştır [2]. Bunun gibi Dion Halicarnasus [3] ve Philo [4] de. «Aparhai» (ezeli) ve «Dekate» (öşür) kelemelerini yekdiğerinin müteradifi olarak istimal etmişlerdir. Muayyen bir nisbete göre aynen ıstifa edilen her hanği bir vergiyi ifade eden öşür, hassâten onda bir nisbetinde ıstifa edilen vergi ile takyit edilmiştir [5]. Kadim hükümdarların başlıca varidatlarını teşkil eden böyle vergilerin çok kadim tarihlerdenberi tatbik edilmiş olduğu muhakkaktır [6]. Filhakika bilhassa ikinci Bühtanasar-

[1] Öşürün umumî tarihi için bakınız : Lord Selborn, Ancients facts and fictions concerning churchs and tithes- H. Lansdell, sacred tithes, ancient and Modern.

[2] "Beyitle gelüp isyan ediniz, Gilgaldı isyanı çoğaldınız ve her sabah zephilerinizi her üç günde öşürlerinizi götürünüz" (Amos IV, 4)

[3] Encylopeadia of Britanica da bu maddeye bakınız.

[4] Philon d'Alexandrie, DeMutat. nom I, 607

[5] "Kova ve sair suretle sulânan yerlerden nısıf öşür alınır." İmam Yusuf, salıfizzikir eser! Lane, LeXicon; öşrünün ne için onda bir alındığına dair bakınız: Encyclopediad of Rsligion and Ethics, Number, makalesine

[6] Öşür Yunaniler ve Romalılarda âraziye mevzu bir vergi şeklinde ıstifâ edilirdi. Pausanians Yunanilerdeki öşür için bir çok misaller vermektedir. Keza muracaat ediniz: Hermann, Gottesdienstliche Alterth. d. Griechen, 20, note, 4 plutarch Moranvanlı eserinin wytttenbach tab'ındaki endex'de «Hraklis» maddesine, keza Darenberg et saglio, Dict. des Antiquites Grecques et Romains, II, Dekate makalesine keza: Schoemann, Antiquites Greques I, 41

Romalılar için : Pauly - WissoWa, Realeneyelopadie, Iv, 2306, 2423.

Mısırdı : Mabetler başlıca kendilerine ait ârazi hasılâtı ile iâse ve idare edilmekle beraber ayrıca tarlâlâr, bağlar, meyve bahçeleri. balık teksirine mahsus havuzlar hasılâtındanda Alğaha bir hisse verilir. Bundan mada ğanaimi harbiyenin onda biriyle üserayı harbiyeyi, keزالik tahtı itaata aldıkları hükümetlere vazettikleri vergileri firavunlar, mabede tahsis etmişlerdir : G. Maspro, struggle of Nations, 312; Lydialılarda hayvanattan öşür alırlardı : Nicalas of Damascus, frag. 24

Çinde : Çiniu mukaddes edebiyetı, her ne kadar tarlaların onda bir vergiye mevzu olduğunı bildiriyorsada: bunun dinî bir vergi olup olmadığını tasrih etmiyor. Bu hususta bakınız : Max Muller' Sacred Books of the East, III, siking, 370 mahaza mevzubahs verginin öşür olduğunu konfücyostan (Analectes, xII, ch Ix, I - 4) öğreniyoruz : kütlik bir sene ve kazançların gayri kâfi olması bahanesile, müştereken mezru âraziden iki öşür almak isteyen ve bunun çarei te'minini soran prens Gae ye, jew zonun itirazettiği kayt edilmektedir. Keza bakınız ; J. Legg, Chinese Classics, 1, 119

dan itibaren Babil hükümdarları hudutlarından giren eşya ve mevadı tüccariyeden öşür aldıkları gibi [1] bilmukabele hükümdarlarda dahil olduğu halde herkes mezru ârazisinden mabede öşür vermekte idi [2]. Acem satraplarının en mühim varidatını ithalât ve mahsulatı arziyeden aldıkları öşürler te'min ediyordu [3]. Aynı suretle İbrani hükümdarlarında tab'alarının bağlar ve sürülerinden öşür alırlardı. İbrani hükümdarı Süleymanın saray masarifini tesviye ettirmek için eyalâttan aynen tahsil ettirdiği vergiyide bu neviden addedebiliriz [4]. Kadim sur (Tyre) şehrinde ise böyle mukaddes verigler Medinenin hükümdarı telekki edilen «Melcarth» üluhiyyetine te'diye ediliirdi.

Keza kartaca medinesinin teessüsünden itibaren her sene kartacelilerin öşürlerini Sur şehrine göndermiş olduklarını Diodorus de Sicile [5] kayt etmektedir. Daha ziyade ilâave

[1] M. Jastrow, Religion of Babylonia and Assyria, 668 Mekkede dahi ithalâttan bir öşür alındığını evvelce söylemiştik.

[2] Keşf edilmiş olan âşara müteallik bir çok tabletler, milletin mabede muavenetini te'min için öşür alındığını tasrih etmektedir. Bu [tabletlerden bir kısmına, aynen te'diye edilmiş olan buğday, susam, hurmalar, un, öküz, koyun gibi öşürlerin makbuzları nazariyle bakılabilir. Bu hususta bakınız: C. H. W. Johns, Babylonian and Assyrian laws, contracts, and letters, 205, keza M. Jastrow, salıfizzikîr eser, 668.

[3] Avestada dahi tüccarlar, san'atkârlar... ın yüksek rahiplere öşür te'diye etmeleri lüzumu defmeyan ediliyor: Max Muller, Sacred Books of the East, 425, 443

[4] «... ve ekininizin ve bağlarınızın öşürünü alup kendi hademesi ile kullarına verecektir... Sürülerinizin öşrünü alacak siz dahi köleleri olacaksınız» (müluk, 17, 15 VIII, «ve Süleymanın bütün israil üzerine on iki nâzırı olup bunların herbiri birer ay melik ile sarayının me'kulâtı için erzak tedarik ederlerdi... Süleymanın hergün matbah harcı otuz ger has (bir Ger, yüz seksen okkadır.) un ve altmış Ger adı un ve geyikler ve yaban keççileri ve ceylânlar ve besili kuşlardan mada on adet besli sığır ile mer'adan gelme yirmi sığır ve yüz koyundan ibaret idi... ve araba atları için Süleymanın kırk bin at yemliğive on iki bin süvarisi var idi. Ve ol nazırlar her biri kendi ayında bir şey eksik bırakmıyarak Melik Süleymanın ve anın sofrasına gelenlerin kâffesinin yiyeceklerini tedarik ederlerdi. Kezalik atlar ve köheylânlar için anların bulundukları mahalle herkes kendine emir olunduğuna göre arpa ile saman götürürlerdi» (3 müluk, 28-26, 23-22, 7, IV) Kezalik «Rab yahova bana böyls gösterdi. İşte otun biteceği vaktin iptidasında çekirğeler yarattı. Ve işte Melikin ot biçiminden sonra son ot idi. (I, VII, Amos) bu fıkra mevzu bahis hükümdara mahsus olan ot biçimi, hükümdarın hayvanları için ilkbaharda çayırardan aynen tahsil edilmekte bulunan bir vergi olduğundan aynı nevi vergi sınıfına dahildir. Romalılarda Suriyede, beyğirlerinin iâsesi için nisan ayında mer'alardan bir vergi alırlardı. Bu hususta bakınız: Bruns und Sachau, Syrisch-Röm. Rechtsbuch, text L 121; wright, Notuloe syriacoe, 6

[5] Diodorus de Sicile, Bibliotheque historique, livre XX, 14.

etmeğe lüzum görmediğimiz bütün bu vakıalar, mukkaddes vergi müessesinin, millî Allahın bir hükümdar gibi telekki edilmiş olması prensibine istinat ettiğini sarahaten göstermeğe kâfidir. Mahza, Melcarth mabedi aynı zamanda Sur şehrinin devlet hazinesi olduğundan dolayı bu öşrün dinî bir vergi olduğu kadar, siyasî bir vergi olabilmeside mümkün ve muhtemeldir. Binaenaleyh kartacelilerin gönderdikleri öşür ile faraza Utica [1] gibi sair müstemlekelerin te'diye ettikleri vergiyi yekdiğerinden kat'i surette tefrik edebilmek müşküldür. En kadim ibrani şeriatının harimelahram için istediği şey ilk mahsulât takdimesidir [2] öşurden malumattar değildir. Esasen kadim zamanlarda İbrani harimülahamları büyük mikiyasta mukaddes vergiler vaz ve tarihini icap ettirecek derecede muhteşem müesseseler değildirler. Ancak kadim «Sur» Hükümdarı (Hiram)ın müdeptep binalarına gıpte eden Süleyman, büyük mabedi inşa ettirmäge teşebbüs ettiği zaman mabedin inşası ve icra edilen müdeptep âyınlar için büyük ve devamlı masarife lüzum görülmüştü [3]. mahza bu mabette tamamen saraya merbut bir müseessese mahiyetinde kaldığı için saray masarifi için aynen te'diye edilen vergilerden yani Hükümdara ait âşardan tesviye edilmiş

[1] Josephus, Ant. J. VIII, 3. Kartacenin şimali ğarbisinde kadim bir şehir olan Utica Fenikelilerin Afrikada en eski müstamerelerinden biri idi. Elyevm harabeleri Porto-Farina civarında görülür .

[2] «Toprğının ilk turfandalarının Allahın rabbin beytine götüresin» Huruç, XXXIV, 26].

[3] «Süleyman dahi Hırma adam gönderüp dediki.... Ben Allahım rabbin ismine bir beyit inşa etmek niyetindeyim. Şimdi benim için Lübnandan erz ağaçlarının kesilmesini emreyle kullarım dahi kulların ile berber bulunsunlar ve bana söylediğine göre kullarının ücretini temamlı sana veririm. Zira ağaç kesmek hususunda saydaviler gibi marifet sahibi bir adam aramızda bulunmadığı malumdur..... Ve Hiram Süleymana adam gönderüp bana buyurduğunu işittim erz ağaçları ve çam ağaçları hususunda her istediğini yaparım. Benim kullarım ağaçları Lübnandan denize indirsünler ben dahi anları salları yapıp emrettiğin mahalle kadar denizden göndererek orada çözdürürüm sende kaldırırsın ve ehli beytim için taam vermekle istediğimi yaparsın dedi. ve Hiram Süleymana istediği kadar erz ağaçları ile çam ağaçları verir idi. Süleyman dahi Hırma ehli beytinin yiyeceği için yirmi bin ger buğday ve yirmi ger halis zeytün yağı verir idi. Böylece Süleyman Hırma bunu sene besene verir idi. Ve Melik Süleyman bütün İsrailden adam toplayup topladığı dahi otuz bin nefere balığ oldu. Ve anları nöbetle ayda on biner kişi Lübnana gönderir idi. Bir ay Lübanda ve iki ay kendi evlerinde kalırlar idi ve Adoniram bu tahrir üzerine me'mur idi. Süleymanın yetmiş bin hammalı

olduğu muhakkaktır [1]. Binaenaleyh dördüncü mülükün [2] doğrudan doğruya harimülահrama te'diy edilmekte olduğunu bildirdiği takdimeler mabet varidatının bir kısmı değildir. Esasen alelumum Hükümdar Harimülահramlarının masarifi bidayette bizzat Hükümdar tarafından ihzar edildiği şüphesizdir. Şimali İsrailde, başlıca «Beyt il» (Bethel) Harimülահramı bu meyanda bulunuyordu [3]. Fakat Beyt il, Hükümdarin makarı saltanatı olmadığı için, Harimülահrama tayin edilmiş olan kurbanlar bittabi sadece Hükümdarın iaşesine mahsus masariften te'min edilemeyeceğinden saraya ayrıca bazı hususi erzak itasında icap ediyordu: netekim Jerboam zamanında Harimülահramda bir ziyafet hazırlanması için muayyen bir nisbet dahilinde erzak istenmişti [4].

Mahza bu masrafın te'mini için Harimüleհrama mücavır yerlerden aynen tahsil edilen vergilerin doğrudan doğruya

ve dağda seksen bin baltacıları var idi. Ve bundan mada Süleymanın işi üzerinde üç bin üçyüz nazırı olup bunlar işi işleyen halkın zabıtları idiler. Ve Melikin emri üzere beytin temeliniyonulmuş taşlar ile konulması için büyük ve kıymetli taşlar keddiler. Ve Süleymanın yapıcıları ile Hiramın yapıcıları ve cebililer Beytin inşası için ağaçları ve taşları yonup tedarik eylediler.»

(1) « Ve Melik Ahaz kâhın oryaya büyük mezbah üzerinde sabah mahrekksını ve akşam ekmek takdimesini ve melikin mahrekası ile ekmek takdimesini ve bütün anın üzerine mahrekaların hep kanını ve zepihaların hep kanını serpeceksin, bakır mezbah dahi sual etmek için bana mahsus olacaktır. diye buyurdu » (4 mülük,XVI), mukayese buyurunuz: « Rap Yahuva böyle buyurur: Ey İsrail reisleri. size kifaye eder, zulmu ve haksızlığı defediniz, hak ve adalet üzere hareket eyleyiniz. kavimden örfi tekliillerinizi bırakınız deyir rab Yahuva buyurur.» (9, V, Hazkayal).

(2) « Yahuva sen kâhinlere hitaben beytürabba götürülen mukaddes şeylerin akçesinin kâffesini yani sayıdan geçen adamların akçesini kıymetleri takdir olunmuş adamların kâffesine ve herkesin beytürebbe kendi gönlüle götürdüğü akçenin kâffesini kâhinler her biri kendi aşenasinden alarak beytin yıkılmış yerlerini her nerede yıkık var ise tanir etsünler diye emretti».

(5,4, 11, 4 Mülük).

(3) « Ve bir daha beyit ilde peygamberlik itme, çünkü burası melikin makdesidir. Ve hükümet hanesidir dedi» (Amos, 18, VII,)

(4) « Madam ki fakiri ayak altına alup andan buğday peşkeşleri aldınız, yonulmuş taşları haneler yaptınız isede anlarda oturmayacaksınız ve alâ bağlar diktiniz isede anların şarabından içmeyeceksiniz. » Amos, V, II) mukayese buyurunuz:

«Beytile gelüp isyan ediniz, Cülcalda isyanı çoğaltınız. Ve her sabah zephiyelerinizi her üç günde öşürlerinizi götürünüz» (Amos, IV,4)

buralara tahsis edildiğini görüyoruz [1]. Binaenaleyh tesniye şeriatından evvel harimülehrama te'diye edilmekte olan öşre müteallik malumatta daima «beyit il» hükümdar mabedinin irae edilmiş olması şayanı dikkattir [2].

Bilahare teokratik devlet zamanında vaki olduğu gibi harimülehrama te'diye edilen öşürler başlıca rühbanın maişetine tahsis edilmiş değildi [3]. Öşürler muhtelif dinî makaside sarfediliyordu: Faraza cenubî Aarbistanda mukaddes âbidelerin inşasına sarfedilmiştir [4]. Kezalik dinî ziyafetlerin ihzar ve idamesi ve âbitlerin meccanen iştirak etmekte oldukları umumî mahiyeti haiz kurbanların [5] masarifde âşar ile te'min ediliyordu. bir hükümdar harimülehramında ise bu masarif ihmal edilemez. Zira büyük bir dinî ziyafette toplanan halka muhteşem ve sehavetkârane surette ikram etmek hatta Davut zamanında bile bir hükümdarın vezaifi cümlesinden addedilmişti [6]. İşte böyle harimülehramlar arasında Amos da hassaten «beyit eyil»i zikre-

[1] Mukayese buyurunuz: Faraza mahali harimülehramın masarısını te'min için Baetocaece kasabası tahsis edilmiştir. Bu hususta bakınız: Waddington, No 20,27

[2] Yukarıda mezkûr 13,VII Amos

[3] «O zaman Allahınız rabbın kendi ismini iskân için intihap ettiği mahalde size emrettiğim şeylerin kâfesini yani mahrakeleriniz ile zephiyelerinizi öşürünüzü ve elinizin refiye takadimelerini rabbe ideceğiniz âlâ nezirlerin kâfesini oraya götürünüz ve Allahınız rabbın huznunda siz ve sizin ile beraber oğullarınız ve kızlarınız ve kölleleriniz cariyeleriniz ve kapılarınızda sakın olan Lavilolar dahi şat olasınız. Zira sizin ile anın hisse ve mirası yoktur... Buğdayının ve zeytün yağının öşürü ile sığır ve sürülerinin ilk doğanlarını ve ettiğin nezirlerin kâffesini ve müteberri takadimelertni ve elinin ref'iye takadimelerini kapularında aslâ yemeyesin. Lâkin onları Allahın rabbın huzurunda Allahın rabbın intihap ettiği mahalde kendin ile oğlun ve kızın ve kölen ve cariye ve kapulramda bulunan Lavilo yeyüp Allahın rabbın huznunda el uzattığın işlerin kâffesiyle şadıman olasın. Sakın senin yerin üzerinde bütün ömründe Laviloı terketmeyesin» (tesniye: 19-17-12-11-7-6-11). M.R. Duval, hasilâtı rühbana te'diye edilmek üzere şimalî Arebistanda hurmadan bir öşür alındığını bildiriyor. Bu hususta: M.R. Duval, Revue d'Assyriologie, 1888, S : I

[4] Mordtm. und Müller. sab. Denkmalen, No, 11

[5] Cenubî Arebistanda Sabotada rühbana te'diye edilmekte olan günlük öşürünün muayyen günlerde Allahın misafirlerine tahsis etmiş olduğu ziyafete sarfedildiğini yukarıda Plineden ıktibas ve aynen derçetmiştik.

[6] «Ve Davut mahrakaların ve selâmet kurbanlarının takdimini tamam ettikte rabbülcünudun ismile kavme bereket okudu. Ve bütün kavme gerek erkek ve gerek kadın bütün İsmail cemaatından her birine birer somon ekmek ile birer parça et verup üzüm pidesi tevzi eyledi. Ve kavmin kâffesi herkes evine gitti» (19,VI, müluk 2).

derek bu harimülehramın muhteşem ve şen şâtır ibadete mahsus bir yer olduğunu bildirmektedir.

Böylece « Beyit Eyil » harimülehramına te'diye edilen öşürlerin tamamen bir vergi mahiyetinde toplanmış olduğunu, bunların Hükümdar otoritesiyle vaz ve tarh edilmiş olmasından ve bu öşürlerden mütehassıl mebalığın hususi şahısların kendi kendileri ve aileleri için yaptıkları hususi mahiyetteki dinî ziyafetlere değil, fakat umumî ve hükümdari kurbanların takdimine sarfedildiğinden anlıyoruz. Bundan mada kadim İbrani harimülehramlarında müluk devrinden evvelde yapılan ziyafetlerin umumî vergi mahiyetini haiz olduğuda âşikârdır [1]. Vakaa bu noktai nazara, kurbanı bir ziyafeti daha ziyad samimî kılmak için harimülehrama herkesin kendi kurbanile geldikleri ve yahut ziyafetin esasını teşkil eden kurbanı etle bearber sair şeylerde getirmekte oldukları [2] va Amos zamanında « Beyit Eyil » de [3] icra edilen ziyafetlerde de böyle yapılmış olduğu umumiyetle kabul edildiği mütalaasiyle îtiraz edilmektedir. Filhskika herkesin hendi ailesi ve dostları muhitinde hususî surette yaptıkları ziyafetler, her çiftcinin getirdiği öşürlerle te'min ve ihzar edilmiş olduğuna ve bu teamülün bilhassa Amos nübüvvetinden bir asır sonra yazılmış olan tesniye kitabındaki senevi öşürlerin her ev sahibi tarafından yahuva huzurunda tes'it edilmesi icap eden ailevi ziyafette sarfedilmesini âmir olan teşriatada temamilen muvafık [4] olduğuna göre muterizlerin noktai

[1] «Ve yakup nezedüp eğer Allah benimle olup bu gittiğin yolda beni muhafaza ederek bana yemek için ekmek ve giymek için elbise verir ise ve ben pederimin hanesine selâmetle avdet edersem Yahuva bana Allah olacak ve bu direk diktğim taş Beytul-lah olacaktır. Ben dahi bana vereceğin her şeyin öşürünü sana veririm dedi» (Tevkin, 20-22)

[2] «Ve anın zevci Elkana bütün hanesi halkı ile rabbe senevi zephiyeyi takdim ve nezrini ifa için şiloya çıktıkta ve anı süttten kesdiği gibi anı kendisi ile beraber çıkarup üç dana ile bir Efa un ve bir tulum şarap ile şiloya beytürrabe götürdü. Ve çocuk küçük idi (1 Mülk, 1, 21-24)

«Ve oradan ileri gidüp tabur meşesine vasil olduğunda orada Beyti Eyile Allah huzuruna çıkmak üzere biri üç oğlâk ve biri üç ekmek somunu ve biri bir tulum şarap taşıyan üç adam sana tesadüf edecektir. (1 müluk, x, 3).

[3] Yukarıda mezkûr Amos V, 11 mukayese ediniz: 1 V, 4.

[4] Sene besene ekinin tarladan çıkan mahsülünün kâffesinden mutlaka öşür vere-

nazarı yeknazarda doğru olduğu görünürse, hakikatta şimalî Israil harimülehraımları âmalını islâh edilmiş muahhar tesniye şeriatıyla isbat ve bu şeriatı edille ittihaz etmek tamamen yanlışdır. Esasen öşür ile vergi arasındaki alâka ve münasebet, tesniye şeriatında mevzubahs olan ve vergi mahiyetini haiz bulunmayan senevi öşürü, bu nüessesenin iptidai ve menşei nevi ve şekli olduğunu zannettirecek derecede yakın ve kadimdir. Tesniye şeriatının mezbahaya değil, fakat tasadduka mahsus olup üç senede bir cibayetini emrettiği hakikatan mukaddes vergi mahiyetini haiz olan diğer bir öşür dahi kabul ettiğini görüyoruz ki yalnız başına bu vakiada noktai nazarımızı te'yide kâfidir [1]. Tesniyede mevzubahs birinci öşürün kadîm teamüle tekâbül idüp ikincisinin ise tesniye müellifinin bir teceddüdüne matuf olduğunu iddia etmek bittabi tamamen keyfidir. Zira bizzat tesniye kitabının verdiği bazı malumat bu hususta diğer bir noktai nazarın hâkim olduğunu göstermektedir; Filhakika tesniyi VI,12 [2] de tasadduk öşürünün te'diye edildiği üçüncü sene hasaten «ta'sir senesi» tesmiye edilmekle beraber müteakip fıkrada fasadduk öşürü mukaddes şeyler cetveli meyanında [3]

ceksin ve buğdayının ve şarabının ve zeytin yağının öşürü ile sığır ve sürülerinin ilk doğanların Allahın rabbın huzurunda kendi ismini iskân için intihap ettiği mahalde yiyessin ki Allahın rabden daima havf etmeği öğrenessin. Amma eğer yolun uzak olup Allahın rab seni bereketlediğinden Allahın rabbın kendi ismini komak için intihap ettiği mahal senden uzak olmakla anları getirmeğe kadir değilsen olvakıt anları akçe edüp akçeyi çıkın ederek Allahın rabbın intihap eylediği mahalle gidesin ol akçeyi canının arzu ettiği her şey yani sığır yahut koyun şarap yahut müskir ve canın her ne isterse ana vererek orada Allahın rabbın huzurunda sen ehli beytin ile yeyüp şadiman olasın» (Tesiye, X 1V, 22-26).

[1] «Her üç sene nihayetinde o senenin mahsulünün bütün öşrünü çıkarıp kapularında deranbar edessin, ve lâvilo senin ile beraber hisse ve mirası olmadığı için ve kapularında olan garip ve yetim ve dul kartı gelsünler ve yayüp doysunlar ki Allahın rabbi elinin işlediği işin kâffesinde seni bereketliye» (Tesniye XIV, 28 29)

[2] «Öşür senesi olan üçüncü senede mahsulünün öşürlerinin kâffesini temamiyle ayırıp lâvilo ve garip ve yetim ve dul kariya verdiğinde anlar dahi senin kapularında yeyüp doyduklarında....» (Tesniye, XXVI, 12)

[3] Allahın rabbın huzurunda söyleyüp hanemden mukaddes şeyleri temamiyle çıkardım ve onları senin bana verdiğin cümle emirlerine imtisalen lâvilo ve garip ve yetim ve dul kariya verdim senin emirlerinden çıkmadım ve onları unutmadım matem günlerinde ondan yemedim ve napak iş için ondan istimal etmedim. Cenaze için ondan vermedim. Allahın rabbın kelâmını dinleyüp bana emrettiği şeylerin cümlesini icra etmedim... diyesin» (XXVI, 13,14)

tadat edildiği halde harimülehramda ailevi ziyafetlerde sarf edilecek senevi öşür bu meyanda addedilmemiştir. Buna binaen tesniye kitabında mevzubahs her iki öşürün kadim teamüle tekabül ettiğini farz etmekte doğru değildir. «Beyt Eyil»de icra edilmekte olan ibadet ve mezbahalar etrafında yapılan muhteşem ziyafetler hakkında Amosun verdiği malumat bir kül halinde nazarı dikkata alınacak olursa bunların birinci Samüelin tasvir ettiği «shiloh»daki kadim ziyafetlerden[1] temamiyle başka olduğu yani bunlar basit halkın ziyafetleri değil fakat kendilerin fukaranın parasiyle eğlendiren başlıca zenginlerin ihzar etmiş olduğu ziyafetler olduğu derhal anlaşılır. Buradaki harimülehramın zulum ve insafsızlık merkezi bulunduğunu Amos hassaten ve serahaten kayt ettiği gibi esasen bu kanaat kitabın hey'eti umnmiyesinde de inikâs etmektedir[2]. Amosun asiller aley-

[1] «... Çünkü kavmin bugün mürtefiada zephiyesi var. Şehre girdiğiniz gibi taam etmek için mürtefiaya çıkmazdan evvel âni bulursunuz çünkü o gelmeyince kavm taam etmez zira kurban üzerine o bereket okur ondan sonra davetliler taam eder ve şimdi çıkınız. Zira âni hemen şimdi bulursunuz dediler» (1 müluk, IX, 12-13).

[2] «Anlar yoksulların başını yerin toprağına başmağa hazırdırlar. Ve biçarelerin yolunu eğrildirler... ve mezbah yanında rehin alınmış elbise üzerinde yatarlar ve Allahların hanesinde cerime ile hükmedilenlerin şarabını içerler» (Amos, 11,7,8), «İsrailin isyanlarının cezasını üzerlerine götürdüğüm günde Beyit Eyil mezbahlarının cezasını dahi vereceğim ve mezbahın boynuzları kırılıp yere düşecektir. Ve kışlık hane ile yazlık haneyi vuracağım ve fil dişinden olan haneler harap ve büyük haneler mahv olacak deyu rap buyurur» (Amos, III,14,15), «ey Samarye dağında bulunup yoksullara zulmeden ve fukarayı ezen ve efendilerine getir ki içelim diyen başan inekleri bu kelâmi dinleyiniz....» (Amos, IV,), «ey hakkı pelin otuna döndürüp adaleti yere atanlar», «mademki fakiri ayak altına alıp andan buğday peşkeşleri aldınız, yonulmuş taştan haneler yaptınız isede anlarda oturamayacaksınız ve âlâ bağlar diktiniz isede anların şarabından içmeyeceksiniz», «... salihî tazyik edüp rüşvet alırsınız ve kapuda fukaranın hakkını iptal edersiniz», «Bayramlarınızdan hoşlanmam. Bana mahrakalar ve ekmek takadimelerinizi takdim etsenizde kabul etmeyeceğim ve besili hayvanlarınızdan olan selâmet kurbanlarını bakmayacağım. İlahilerinin şamatasını benden uzaklaştır. Zira santurlarının nağmesini dinlemeyeceğim. Lâkin hak sular gibi ve adalet daima cereyan eden ırmak gibi aksun» (V,7,11,12,21,22,23,24) «vay sahyunda âsudehal olanlara ve Samarye dağında endişesiz bulunanlara ve Beyit İsrailin müracaat ettikleri milletlerin birincisinin eşrafına», «zira siz hakkı zehire ve adalet semeresini pelin otuna tahvil ettiniz» (VI,1,12), «bunu dinleyiniz ey fukarayı yudanlar ve diyarın biçarelerini helâk edenler, ay başı ne zaman geçecek ki zahire satalım ve sept ne zaman geçecek ki buğday satılığa çıkaralım ve âfayı küçüldüp miskali büyüdelim, ve hileli terazi kullanalım ki yoksulu akçeye bedel ve fukarayı bir çift ayak kabına satın alalım ve buğdayın süp-rüntüsünü satalım dersiniz» (VI,1, 4—6).

hine vaki ittehamları bunların haricen dindar görünen riyakârlar olmalarındau değil fakat muhteşem ve müdeptep surette icra edilen dinlerinin zulüm ve mukaddes mahkemelerde adaletsizlik ve insafsızlığın her şeklinden mütevellit kazançlara müstenit olmasından dolayıdır. Binaenaleyh bu ziyafetler, tesniyede kayıt edilen öşürler ziyafetinde müşahede edebildiğimiz basit ziyafetlere benzemezler. Fakat bunlar öşür müessesesinin ihtiva etmesi lâzım gelen bütün anasırı muhtevi mebaligla yapılmış içtimalar, bi-dayette mezbahada umumî ikram ve mihmännüvazlık masarifine mahsus ve üluhiyyet huzurunda zengin ve fakirin siyanen müstefit ve mahzuz olmasına imkânbağış olan devlet dinî varidatının mümtaz bir sınıfın yedi; inhisarına geçtiğini gösteren ziyafetlerdir. Şimdi tesniye şeriatının âşar kanununda vücuda getirdiği yenilikler daha vazih surette anlaşılır. Mevzubahs bu ıslâhat ise öşürün edası mecburiyetinden ziyade, mevziî bir harimülehram yerine, markezi harimülehrramlarda son bahar yahut haymeler ziyafetinde sarfedilmesinden ibarettir (1). Böyle bir öşürde miktarı tayin ve tasrih edilmiş olan kadım ilk mahsulât takadimesinden başka bir şey değildir. Merkezi harimülehrama gidenlerin götürecekleri senevî vergi miktarının muayyen olması ne kadar tabii ise (2) böyle bir miktar tayin edilmiş olması keyfiyetinden de mutlaka ve bizzarur te'diyesinin emir ve teşrî edilmiş olması istintaç edilmeyeceği de o kadar bedihidir. (3) Faraza Yakubun ancak kendi arzu ve ihti-

[1] « Ve mahrakalarınız ile kurbanlarınızı ve öşrünüzü ve elinizin ref'iye takadimelerini ve nezerleriniz ile müteberri takdimelerinizi ve sığır ve sürülerinizin ilk doğanlarını oraya götürünüz » (Tesniye, XII, 6), keza evvelce mezkûr, tesniye XVI, 23 ve müteakibleri, mukayese buyurunuz:

« Ve anın zevci Elkana bütün hanesi halkı ile rabba senevi zephiyeyi takdim ve nezrini ifa için Şillo ya çıktıkta » (I müluk 1, 21) keza bakınız: Jerom, on Ezek 1,29 mütakipleri ve 92, Weilhau-en, Prolegomena... 92 ve mütakibleri.

[2] « Evvelce mezkûr Tekvin, XXIII, 22

[3] Tesniye kitabında ilk mahsulât «Bikkurim» mezkûr değildir. Fakat öşür, burada ilk mahsulât yerine kaim olmaktadır. İlk mahsulât olmak üzere tercüme edilmiş olan « reshith » kelimesi ruh bane takdim edilen ufak bir sepet doluğu mahsulâtın ibarettir: « Buğday ve şarap ve yağının turfandalarını ve koyunların ilk yapağını âna versin » Tesniye, XVIII, 4) 4 Allahın rabbin sana verdiği diyarından topladığın toprak mahsulâtının cümle turufandalarını alıp bir sepete koyarak Allahın rabbin

yarına tebean öşür vermeği nezretmiş olduğunu biliyoruz (1). Zaten Yahudiye hükûmetinde kudüsten ma'da hiç bir yerde hükûmdarı harimülehram bulunmadığı gibi, bundan ma'da da Kudüs mabedinin masarifi hükûmdar sarayı masarrfinin bir kısmını teşkil etmekte olduğundan hükûmdarı âşardan bir kısmının mahali harimülehrama tahsisi varit değildir, Fakat Samüel zamanında dahi, sadece hususî şahısların takdim ettikleri münferit kurbanların birbirine inzimamiyle değil, ancak umumî hazneden te'diye edilmiş olması icap eden Semiyyeler yahut şehirlerin dahi kurbanı ziyafetler takdim etmiş olduklarını görüyoruz. İşte bu esatan ve bu mebdeden itibaren dinî merasim daha muhteşem ve daha mükelef bir tarzda icra edilmeğe başlar başlamaz, Fenikelilerde de olduğu gibi, umumî ibadetlerin bu mükelef şeklinin idamesi için araziye mevzu muayyen bir vergi istifa ediliyor ve bu nevi vergi sistemi inkişaf ediyor. Ancak bu vergiler ruhbane tevdi edilmeyüp Semiyyeler, cemaatlar ruesasının, binnetice zenginler eline intikal ettiği için, şimalı İsrailde vaki olduğu gibi, Suiistimale müsait oluyordu. Tesniye şeriatında bu suiistimale mani olmak için gösterilen çare, merkezi harimülehramda her çiftcinin öşürünü istediği gibi sarf ve istihlâk etmesine müsaade etmektedir. Tatbikatta her ne kadar suiistimal edilmiş olmakla beraber, tesniye kanuuunun yalnız bu hükmü müteber olmuş olsaydı, velevki nazarî surette herkese bir hak ve bir hisse kabul edilmiş olan ve böylece toprak sahibi olmayan fukaraya bir dereceye kadar yardımı dokunan, umumî sofranın idamesine mahsus cemaât meblağının bilküllüye ilgasını mucip olurdu. Esasen bu mebleğin tahsili en fakir bir çiftciye bile yük olmayordu.

Üç senede bir tahsil edilüp tasadduka, toprak sahibi olma-

kendi ismini işkân için intihap ettiği mahale gidesin ve olgunlarda bulunan kâhinin yanına gidüp ben bu gün Allahın rabbe itiraf ederim ki rabbin bize vermek için ecadımıza yemin ettiği diyara geldim diyeşin. Kâhin dahi sepeti senin elinden alup Allahın rabbin mezbahı önüne kosun.. İşte ya rabbi bana verdiğin toprağın mahsulâtının tur'andasını getirdimdiyesin. Ve ânu allahın rabbin huzuruna koyup Allahın rabbin huzurunda secde kılın* (Tesniye, VI, 2-4. 10-11).

[1] Bakınız : yukarda mezkûr Tekvin, 20 - 22

yan fakirlere, Lâviloya tahsis edilmiş olan diğer öşüre gelince: yukarıda da söylediğimiz gibi dinî maksada matuf olarak eda edilen yegâne hakikî öşür, ancak budur [1] Müteakib bütûn İbranî âşarı tarihi de hep bu prensibe müstenittir [2]. Sadece ihtiyarî bir mahiyeti haiz bulunan diğer öşür ise Lâvilolar şeriatında tamamen gaybolmuştur [3].

İbranî âşarı hakkında şimdiye kadar verdiğimiz izahat, bu husustaki en kadîm kanunların sakit bulunmasından da istidlâl edebileceğimiz veçhile: bu müessesenin binnispe muaher bir müessese olduğunu ve binanaleyh sâmi kurbanın menşei prensiplerini tamamiyle tenvir etmeyeceğini izah ve isbat eder. Filhakıyka, bidayette arz Allahına ilk mahsulât takdimesi şeklinde toprak mahsulâtından te'diye edilmiş olan bu vergi, ancak harimülehramalar ve ibadetlerinin büyük masarifi mucip olmadığı, ihtiyaçlarının basit bulunduğu bir devre tekabül edebilirdi. Binanaleyh ibadet daha ziyade mudil ve mensik daha müdeptep ve muhteşem şekillere tahavvul ettiği zaman bu büyük masarifin tesviye ve idamesi için muayyen bir vergi tarhı zarurî

[1] Evvelce mezkûr tesniyeh, XX VI, 12, kezâ XIV, 28-29

[2] «Ve Nabalın kendi koyunlarını kırkmakta olduğunu Davut beriyede işitmekle uşaklarından on nefer gönderdi. Ve Davud ol uşaklara Kârmle çıkup Nabalın yanına vasıl olduğunuzda benim isimle ânın hal ve hatırını sual ediniz ve afiyette ol. Sen ve hanen ve bütün emvalin selâmet üze olunuz. Şimdi senin kırkcıların var idüğünü işittim. İşte çobanların yanımızda bulundukça ânları incitmedik ve kârmelde oldukları bütün vakıtta hiç bir şeyleri zayı olmadı. Uşaklarına sual eyle ve sana haber versünler İmdi bu uşaklar nazarında lutuf bulsunlar zira eyu günde geldin. Keremet kullarına ve oğlun Davuda elinden geleni ver deyiniz dedi» (I müluk, XXV, 4-9), «ve ânlara hitaben gidüp yağlı şeyler yeyiniz ve tatlı içiniz ve hiç tedariki olmayanlara hisseler gönderinz çünkü bugün rabbimize nukaddestir

Mahzun olmayınız zira rab de bulduğunuz meserret sizin kuvvetinizdir dedi» (Nehemya, VIII, 10), «lâkin ziyafet ettiğin zaman fakirler ve sakatlar ve topallar ve körleri davet eyle» (Luka, X V, 13).

[3] Lâvilolarda yalnız öşür istenmiş ve bundan tevarihde de bahsedilmiştir: «Ve sığır ve koyunun cümlesinin onuncusu yani deynek altından geçenin cümlesinin onuncusu rabbe mukaddes olacaktır» (Lâvilola, VII, 32), «ve Yehuda şehirlerinde sakin olan beni İsrail ve Yehuda dahi koyunlar ile sığırın öşürünü götürdüler ve kendileri Allahın rabbe taktis ettikleri mukaddes şeylerin öşürünü götürüp yıgıldılar (2Tevarih, XXI, 6).

Fakat bu öşürün hakikaten tahsil edildiği meçhuldur. Bu hususta müracaat ediniz: Kuenen, Gdsdient, 11,269 ve muteakipleri, wellhausen. prolegomena... s. 155. welhausen bu fıkranın muahharen ilâva edilmiş olduğunu idda etmektedir.

telekki edilince derhal öşür zuhur etmiştir. Zaten her umumî makasıda mütevecih varidatın başlıca ve mutaât menbaı arz hasılatı olmasından, kısmen de Allahın lutf ve ihsan ettiği bereketler hassaten züraî bollukla tecelli etmekte olduğundan dolayı, Allaha bir nevi şükran borcu olmak üzere prensip itibariyle ilk mahsulât takdimesi esasen kadîm zamanlardanberi kabul edlmiştir. Bu îtibar ile bu yeni vergi dinî noktai nazardan da meşru görüle bilmek için öşür, arzın hasılatı üzerine matruh bir vergi şeklini almıştır. İşte âşar ile ilk mahsulât arasındaki müşabehette tam burade nihayet bulur. Filvakî ilk mahsulât takdimesi, bizzat âbit tarafından mezbahaya getirilen ve edasından dolayı âbidin yalnız kendisine ve vicdanına karşı mes'ul bulunduğuşhususî bir kurban olduğu halde, bilakis öşür resmi ve umumî dînin icra ve idamesi için cem'iyetin âbidelere vaz ve tarhettiğı umumî bir tekliftir. Tahsil edilen bu vergilerin resmî dînle alâkadar bilcümle âmale sarfedilmemesinde hiç bir sebep yokken, mahalli sarfin şahsen öşür verenlerin arzusuna değil fakat hükümdar yahut cemaât arzusile taayyün etmesinin sebebi âşarın bu husuyetinden neş'et eder. Kadîm İsrailde öşürler munhasıran değilse bile hassaten harimülehramada umumî ve resmî ziyafetlerin ihza-rına sarfedilmiştir. Öşürlerin rûhpan iaşesine tahsisî keyfiyeti ise muahhar zamanlarda ve teb'itten sonra vaki olmuştur. Âbitler ve Allahının birlikte iştirak ettikleri ve başlıca maddesi hayvani kurban (Zebah) olan kurbanı ziyafete gelince: bu da menşeinde bir vergi olmak üzere ülühiyyete eda edilmiş olan hububat takdimlerinden tamamen ayrıdır. Şimdilik sadece işaret etmekle iktifa ettiğimiz Zebah bir ailenin takdim ettiğıhususî bir kurban olmayıp fakat bütün bir semiyeye nin kurbanı, böylece kurbanı yemeğinde başlıca umumî mahiyeti haiz bir ziyafet bulunduğunu daha ileride göreceğiz.

Böyle umumî ziyafetler, müluk devrinde olduğu gibi yalnız kurbanı ete inhisar etmeyip bütün teferruatıyla birlikte büyük mıkyaasta tertip edilmeğe başlandığı zaman, bu gibi ziyafetler ancak umumî mebalikle t'emin edilebilecek külfetli ve masraflı ziyafeler olmuştur. Müluk devrindeki İsrail, artık her-

kesin kendi çiftliğinden harimülehrama getirdiği şeyler ile âdeta bir köy ziyafeti tertibi için bir araya toplanmış ve hepsi aynı tarzda yaşayan basit köylüler cemiyetinden teşekkül etmiyordu. «Beyt-Eyil»de tertip edilmiş olan muhteşem ziyafetlerin böyle küçük menabî'le ihzar edilemeyeceği muhakkaktır. Buradaki ziyafetler fakirlerin ancak tâlî surette hissedar olduğu başlıca yüksek sınıfların ziyafetleri idi: işte bu ziyafetlerin varidat menbainı da öşür teşkil ediyordu.

Bu ziyafetlerde misafir sıfatıyla bulunanlar da fakirler değil, öşrü tahsil ve aslan payını kendilerine hasreden müdir sınıflardı. Maahaza, diğer kadim milletlerde olduğu gibi, umumî ziyafet prensibi bütün bütün inkâr edilmiyerek ziyafette hazır bulunan herkese az çok yiyecek ve içecek bir şey verilerek aşağı sınıfların hüsnü idare edilmiş olduğunda da şüphe yoktur. Vakıa hususî eşhas kendi nezrleri ve ihtiyarî takdimeleriyle kendi ailevî ziyafetlerini icra etmekte devam etmişler ise de bunların dinin umumî ve resmi kısmına mahsus umumî bir vergi olan âşardan temamiyle ayrı şeyler olduğu meydandadır. Böylece öşür sisteminin iptidaî İbrani dinile hiç bir alâkası bulunmadığı kanaatindeyiz.

İstanbul Darülfünununda Dinler Tarihi

Müderris Muavini

Hilmi Ömer